

УДК 81'42'276.3-053.2:398.23=811

КОМІЧНИЙ ДИСКУРС МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ*А.Г. Гусева (Харків)*

Стаття присвячена дослідженню комічного дискурсу дитини, виокремленню його диференційних, типологічних та функціональних характеристик, а також комічних категорій, що маркують його в особливий вид комічного дискурсу.

Ключові слова: дискурсивні маркери, комічний дискурс дитини, комічні інтенсифікатори, різновиди, складові, функції комічного дискурсу дитини.

А.Г. Гусева. Комический дискурс языковой личности ребенка. Стаття посвящена исследованию комического дискурса ребенка, выделению его дифференциальных, типологических и функциональных характеристик, а также комических категорий, которые маркируют его в особый вид комического дискурса.

Ключевые слова: дискурсивные маркеры, комические интенсификаторы, комический дискурс ребенка, разновидности, составляющие, функции комического дискурса ребенка.

A.G. Guseva. The child humorous discourse. The article focuses on the research of the child humorous discourse, it outlines its differential, typological and functional characteristics, humorous categories which mark it as a specific type of humorous discourse.

Key words: constituents, discourse markers, functions of the child humorous discourse, humorous intensifiers, the child humorous discourse, varieties.

Нові дослідницькі перспективи в напрямку вивчення гумористичної поведінки дитини відкриває дискурсивний підхід, методологічним підґрунтям якого є антропоцентризм, «що постулює пріоритет інтеріоризованого буття суб'єкта і є діяльнісним за стилем мислення» [6, с. 9]. У межах цього підходу мова виступає як «активне середовище формування розумових об'єктів, а не пасивний засіб їх буття» [4, с. 4]. Таким чином, стає можливим вивчення мови vs мовлення як «чинника регуляції соціальної поведінки» [3, с. 3], в тому числі й аналіз здатності вербальних знаків конструювати гумористичні міжособистісні стосунки суб'єктів спілкування [5].

Підхід до комічного аспекту комунікації мовної особистості дитини з позицій когнітивної та комунікативно-дискурсивної онтології дозволив визначити актуальність даного лінгвістичного аналізу та виокремити його об'єкт – комічний дискурс дитини (КДД) – як прагматичний різновид

мисленнево-комунікативної діяльності та мовну особистість дитини (*homo infans*) як комічну мовну особистість (*homo infans ridiculus*), суб'єкта КДД, активного творця комічної реальності. Таким чином, метою цієї статті є визначення типологічних, диференційних та функціональних ознак КДД на матеріалі англomовного дискурсу мовної особистості дитини.

Як різновид дискурсивної діяльності мовної особистості дитини, КДД володіє необхідними властивостями, а саме: статусом, визначенням, типологією, складниками та функціями, а також вербальними і невербальними засобами експлікації.

За основу дослідження КДД беремо класифікацію А.Д. Белової, де типи дискурсу виділені за сферою комунікації, а різновиди – за характером комунікації та адресантно-адресатними характеристиками [1, с. 11–14]. За сферою та характером інтерсуб'єктної (адресантно-адресатної) взаємодії ми відносимо КДД до дитячого, а за ха-

рактором комунікативної настанови до комічного.

У нашому дослідженні ми розглядаємо КДД на основі таких параметрів: 1) за *каналом комунікації*; 2) за *характером комунікативної настанови*; 3) за *комунікативною моделлю*; 4) за *тематикою*.

1. За *каналом комунікації* КДД може бути: 1) усний, представлений різновидами дитячого гумористичного фольклору (дитячими жартами, анекдотами, прізвиськами, дражнилками (taunts, teases), чумарками, заманками або “покупками” (tricks), загадками (riddles), гостротами, ігровими страшилками (superstitions), дитячими колісками, лімериками тощо); 2) письмовий, який включає різноманітні літературні комічні твори для дітей (комічні оповідання, вірші тощо); 3) віртуальний, репрезентований матеріалами Internet ресурсу (комічними web-сайтами, розробленими дорослими для дітей, блогами – Інтернет-щодениками, які ведуться самими дітьми, головним змістом яких є регулярне оновлення записей, коментарів, зображень чи мультимедія, комп’ютерними іграми тощо). Виділено комбіновані форми КДД: 1) візуально-письмовий (креолізовані тексти: комікси, картинки або малюнки з текстами (Doodles) тощо); 2) відео-вербальний (різноманітний відео-матеріал: дитячі гумористичні програми, фільми, серіали, мультики тощо); 3) інтерактивний (ігровий), представлений такими формами як лічилки (truce terms, jump rope rhymes, counting-out rhymes), інтерактивні пісні (singing, clapping games) тощо.

За каналом комунікації КДД може бути: 1) прямий (міжсуб’єктне спілкування – коли комунікація безпосередньо ведеться між комунікантами); 2) непрямий, опосередкований (через електронні та друковані канали).

2. За *характером комунікативної настанови* ми виділяємо такі прагматичні різновиди КДД: гумористичний, іронічний, саркастичний, дискурс чорного гумору, сагіричний.

Доцільність виділення саме таких різновидів обумовлена континуумом прагматичних різновидів загального дискурсу комічного, до якого разом з дорослим дискурсом комічного КДД знаходиться

у родо-видових відношеннях. Але, на відміну від дорослого дискурсу комічного, в КДД ці ланки представлені нерівномірно, деякі з них, наприклад, саркастичний будуть майже відсутні, що, певною мірою, обумовлюється специфічністю самої мовної особистості дитини, її віковими особливостями, оскільки дитина є несформованою мовною особистістю, особистістю “в онтогенезі”, в процесі становлення, формування її компетенцій (лінгвальної, соціальної, соціокультурної, когнітивної, та, як результат, комічної)). Деякі форми комічного дитині ще невідомі або знаходяться на початковій стадії формування та привласнення. Тому стверджувати, що певні форми комічного повністю відсутні, теж не було би коректним. Останнє потребує певного уточнення – КДД формується його суб’єктами, а суб’єктами такого дискурсу є не тільки діти, а й дорослі мовні особистості, які виступають суб’єктами-адресантами, коли йдеться про такі форми комічного, як дитячі комічні літературні оповідання, вірші, фільми, мультики, ресурси Internet тощо. Ступінь концептуалізації дорослої мовної особистості дає можливість виокремити всі різновиди комічного та певним чином актуалізувати їх умовної особистості дитини, тобто привносити елементи всіх різновидів комічного до її дискурсу.

У КДД ми виділяємо прагматичні різновиди не тільки згідно з їх ранжуванням за критерієм комунікативної настанови, а також за критерієм активності/пасивності. Тому, гумористичний, іронічний та саркастичний різновиди представлені у активній формі, оскільки вони є більш когерентними рівню комічної компетенції мовної особистості дитини, а дискурс чорного гумору та сатиричний в пасивній.

3. За *тематичним* критерієм можна виділити такі: про тварин (rabbits, cats, dogs, pigs); хвороби (measles, mumps, the flu); вік людини (children, parents); етнічна групи (French, English, Americans); гендерний фактор (чоловіки, жінки, дівчата, хлопці); теми табу (toilet humor (скатологічний гумор), foul humor, sex humor); проблеми соціальної, соціопроефесійної, соціокультурної сфер (doctors, politicians, showmen); фантастична тематика (space creatures, monsters, androids).

4. За комунікативною моделлю спілкування КДД можна поділити: 1) за кількістю суб'єктів: а) два суб'єкта дискурсу; б) декілька суб'єктів, спілкування у групі; 2) за типом суб'єкта (вікова дифференціація): а) адресант-дорослий/адресат-дитина; б) адресант-дитина/адресат-дорослий; в) адресант-дитина/адресат-дитина; 3) за типом суб'єкта (гендерна дифференціація): а) адресант-дитина (хлопчик)/адресат-дитина (дівчинка); б) адресант-дитина (дівчинка)/адресат-дитина (хлопчик) б) адресант-дорослий/адресат-дитина (хлопчик чи дівчинка); в) адресант-дитина (хлопчик чи дівчинка)/адресат-дорослий.

КДД має певні екстралінгвальні *інтенсифікатори* просодичного плану (специфічний темп, гумористична тональність), кінесичного плану (міміка, жести), емоційного плану, візуального плану (наприклад комічні малюнки). Посилює комізм високий рівень образності комунікативного комічного повідомлення, наявність стереотипних комічних персонажів, які виконують у КДД ряд суттєвих функцій: 1) емоційну, тому що вони швидко настраюють адресатів на гумористичну тональність, оскільки до кожного з них прив'язаний певний набір емоційних асоціацій (радість, піднесення, перевага, глузування тощо); 2) когнітивну, тому що сприяють швидкої асиміляції образу та спрощеного сприйняття комічного; 3) соціолінгвальну, пов'язану з навішуванням комічних ярликів на різні етнічні й соціо професійні групи та підтвердженням високого статусу адресату-дитини; 4) лінгвальну, яка полягає в трансформації мови в сторону більшої гнучкості та експресивності [7].

Стосовно *складників* КДД, то виділяємо такі: 1) гумористична інтенція, що визначається типом особистості та сферою спілкування; 2) гумористична тональність [2, с. 304–305]; 3) розуміння та знання про комічні стереотипні моделі поведінки, тобто концептуалізація механізмів, образів та ситуацій комічного, прийняті у певній культурі; 4) типологія адресантів комічного; 5) спільний пресупозиційний фонд тощо. Крім того, КДД притаманне використання певних комічних дискурсивних формул, більшою мірою схожих з мовними кліше (див., наприклад, [8]) – стандартними зачи-

нами (наприклад, Knock! Knock! Jokes), мовними масками (клішованими мовними формулами, умовними сигналами, що роблять героя легким для впізнавання, як, наприклад, фраза “What’s up, folks?”, яку постійно повторює герой мультиків Багс Банні), клішованими деталями (використання елементів зовнішності, одягу чи інших аксесуарів, характерних для певного комічного героя, добре відомого дітям). Подібні деталі існують в будь-якому різновиді КДД, коли клішованими або стереотипізованими можуть опинитися не тільки певні елементи, маски та деталі, а й персонажі (a blond, Batman). Отже, до дискурсивних формул КДД відносимо клішовані семантичні механізми, що приводять до комічного ефекту.

Контекст КДД охоплює “загальноконтекстні чинники” (термін І.Є. Фролової) (лінгвокультурні особливості гумору, соціально-вікові характеристики мовної особистості дитини, становлення комічної компетенції дитини), які є досить сталими й формують загальний фон спілкування, та “контекстно-ситуаційні” – мінливі, утворювані обставинами комунікації в окремий конкретний момент (див., наприклад, [6, с. 106]) (учасники комічної ситуації, їх комунікативно-позиційні, психологічні ролі, мотиви та мети, стратегії тощо).

Виділемо такі інгерентні *характеристики* КДД, що маркують саме цей тип дискурсу:

1. *Абсурдність* – включає висловлювання, предмети або поведінку, які сприймаються як смішні, нераціональні або нерозумні, тому що вони непослідовні до відомої дійсності. Елементи абсурдного маркують більшість форм КДД, що обумовлено самою мовною особистістю дитини, яка на початковому інтеграційному етапі онтогенезу намагається розв'язати семантико-функціональні протиріччя та усунути умовності. Наступний дезінтеграційний етап онтогенезу характеризується, навпаки, прагненням до створення семантико-функціональних протиріч. Отже, зв'язок алогізму та ігрової системи нонсенсу є результатом прагнення дитини встановити логічне через логічно неправильне, відтворити смисл шляхом створення безглузлого. Наведений нище приклад з дитячого фольклору містить порушення норм на гра-

матичному (I went to the movies tomorrow), логіко-понятійному (took a front seat at the back) і онтологічному (I fell from the floor to the ceiling) рівнях, які ведуть до абсурдності та створюють комічний ефект:

(1) *“I went to the movies tomorrow, And took a front seat at the back, I fell from the floor to the ceiling, and hurt the front part of my back” [1].*

2. *Виклик/зухвальство* – вираження ворожості через повстання проти авторитету дорослої людини та іншим умовностям суспільства, таким як бути відповідальним, дорослим та поважним. Зухвалий гумор – це такий, що навмисно суперечить будь-якому соціально відповідному, як в наведеному нище прикладі, коли діти вирішили вперше використати ‘заборонені слова’ в присутності дорослої людини:

(2) *A 5-year-old and a 4-year-old are upstairs in their bedroom. «You know what?», says the 5-year-old, «I think it’s about time we start swearing.» The 4-year-old nods his head in approval. The 5-year-old continues, «When we go downstairs for breakfast I’m gonna say “hell,” and you say “ass”, OK?»*

The 4-year-old agrees with enthusiasm. The mother walks into the kitchen and asks the 5-year-old what he wants for breakfast.

«Awe hell Mom, I guess I’ll have some Cheerios.» WHACK! He flies out of his chair, gets up, and runs upstairs crying his eyes out. The Mom looks at the 4-year-old and asks with a stern voice, «And what do YOU want for breakfast, young man?»

«I don’t know,» he blubbers, «but you can bet your ass it won’t be Cheerios.» [3]

3. *Перебільшення* – зменшення або збільшення фактів, почуттів, досвіду або якостей, таких як розмір або кількість. Наприклад, коли Пол Баньян (дроворуба-велетень – герой американського дитячого фольклору) народився, знадобилося п’ять гігантських лелек, які працювали “наднормово”, щоб доставити його додому. Або, як в наведеній нище дитячій лічилці, де кукла хворіє одразу трьома хворобами. Гумор у цьому прикладі

виникає за рахунок гротеску та гіперболи:

(3) *Say, say oh playmate,
I cannot play with you.
My dolly has the flu.
The mumps and measles too
I can’t slide down your rain barrel,
And through your cellar door.
But we’ll be jolly friends,
Forever more, more, more, more, more [1].*

4. *Перевага* – ситуації, в яких людина представлена безглуздо або отримує поразку, залишаючи спостерігачу почуття зверхності. Особливо цей чинник маркує такий гендерно-орієнтований різновид дитячого фольклору, як дражнилки:

(4) *Boys are rotten, made out of cotton
Girls are sexy, made out of Pepsi
Girls go to college to gain more knowledge
Boys go to Jupiter to get EVEN stupider [1].*

Використане у наведеному прикладі порівняння хлопчиків з дівчинками свідчить про аксіологічні вектори не тільки дитячої субкультури, а й американського суспільства в цілому: бути нерозумним – погано, бути розумним, сексуальним та “пити Pepsi” – добре, тому використання таких соціальних антиномій через антитезне порівняння створює почуття зверхності у адресанта-дівчинки та викликає у неї комічний ефект.

5. *Інконгруентність* – включає співвіднесення двох предметів, людей або ідей, які зазвичай вважаються несумісними. Наприклад, хлопчик йде до магазину морозива та питає у продавця піцу з сиром. В наведеному нище прикладі дитячої дражнилки хлопчик-адресат порівнюється до мавпи, що створює комічний ефект у адресанта за рахунок порушення онтологічних норм через використання експресивного порівняння людини та мавпи (точніше, їх інтелектуальних рівнів, тому що розумна людина ніколи не буде сидіти на рейці, як мавпа, та чекати коли її вб’є потяг), антитези та гіперболи, що є інконгруєнтними до існуючої реальності.

(5) *“Alex and a monkey were sitting on a rail.
The only difference I could see, the monkey had a tail.” [2].*

б. *Висміювання*, яке може приймати легкий (грайливий) або тяжкий (негативний, ворожий, об-

разливий) характер. Популярність такого гумору серед дітей можна обґрунтувати теорією ворожості, сутність якої в тому, що сміх сягає витоків в агресію, в прагнення почуття зверхності над жертвою жарту, як в наведеному нище прикладі, де адресат-дівчинка порівнюється з Mrs Brown – частим героєм дитячих дражнілок, та її всілякими соціальними невдачами. Mrs Brown виступає у ролі стереотипного комічного персонажу, який у даному випадку несе функцію навішування комічного ярлику “невдахи”:

(6) *“Mrs Brown went to town, with her knickers hanging down.”* [2].

Або, як, наприклад, у менш образливому варіанті лічилки, де комічний ефект створюється через прийом контрасту: експресивного порівняння та антитези, але іллокутивна сила такого висловлювання пом’якшується мітігатором “I like you”:

(7) *“Roses are red,
Violets are blue,
you smell like a dog,
but I like you”* [1].

7. *Буфонада* – це швидка, груба, фізична, фіглярська розвага заради комічного ефекту. Наприклад, коли в обличчя летить торт з кремом. Цей прийом доводить популярність кролика Багса Банні, kota Гарфілда або дуже популярних трьох маріонеток (Three Stooges).

8. *Насильство* – форма вивільнення ворожості через агресивні дії. Герої мультиків зіштовхнули один одного зі скелі, або вдарили один одного по голові бейзбольними бітами. Прикладом стають популярні серії про трьох маріонеток (Three Stooges), що характеризуються яскравими сценами насильства – протикання очей пальцями, побиття один одного важкими предметами. Треба зазначити, що використання елементів насильства сприймається дитиною як комічне тільки у разі розуміння нереальності ситуації, що насправді нікому не спричинено ніякої шкоди. У разі зміни модальності з грайливої, несерйозної на серйозну комічний ефект не тільки відсутній, а навпаки такі форми агресії можуть викликати у дитини жах. Досить часто насильство є елементом дитячого фольклору, як у цій лічилці, де грайлива, несерйозна мо-

дальність створюється закликом взяти свою зброю, але не справжню, а іграшкову (bring your bee-bee gun and we’ll have so much fun), та, начебто завдати один одному шкоди:

(8) *Oh little enemy come out and fight with me bring your bee-bee gun and we’ll have so much fun I’ll shoot your eye out and let you bleed to death And we’ll be enemies, oh, one, two, three, four...* [1].

9. *Несподіванка* – поява несподіваного кінця, що далі складає пуант, кульмінацію. Наприклад:

(9) *Sam innocently asks his brother, ‘Have you seen Mom around?’ ‘No’, his brother replies, and then gets punched in the nose* [2].

Сем б’є свого брата в ніс, тому що розуміє, що матері поблизу немає і він не отримає покарання від неї, але вся ця інформація не є змістом жарту, вона повинна бути “додумана” отримувачем або глядачем жарту.

10. *Мовна гра* – результат мовної маніпуляції (загадки, гра словами, каламбури, дотепності, дражнілки тощо):

(10) *A: What day do chickens hate the most?
B: Friday* [1].

Відповіддю на питання, який день курка більше за все ненавидить є п’ятниця – слово, яке в англійській мові поєднує два зі значеннями ‘день’ та ‘жарити’. Комічний ефект у цьому прикладі утворюється за рахунок використання омофонії.

КДД має складну іллокутивну ціль, яка реалізує цільову установку адресанта. Головною комунікативною ціллю є комічний ефект у адресанта та сміховий у адресата. Впливаючи на адресата, КДД “в тій чи іншій комунікативній ситуації виконує одну або декілька функцій і служить дієвим засобом прагматичного впливу” [5, с. 20].

Серед комунікативних функцій КДД виділяються: регулююча (гармонізуюча – покращення та полегшення рівня комунікації, створення дружніх взаємовідносин та дизгармонізуюча – отримання переваги, висміювання); фатична (підтримання дружніх стосунків в комунікації), ігрова (маніпулювання інформацією); розвиваюча (пошук рішення певної інтелектуальної задачі); інформаційна (отримання та обмін інформацією про світ, обгово-

рення тем-табу); соціальна (соціальне прийняття в певну соціальну групу, соціальне домінування); соціалізуюча (становлення соціальної та соціокультурної компетенції); мотивуюча (при виконанні різних видів робіт або в навчанні); евристична (творча); захисна (перетворення негативних емоцій в позитивні); релаксаційна.

Таким чином, КДД як прагматичний різновид дискурсивної діяльності мовної особистості дитини становить собою сукупність комунікативних ситуацій, споріднених комічним смислом, має інгренентні диференціальні, типологічні та функціональні характеристики, категоріальні маркери та інтенсифікатори комічного. Актуальним та перспективним є дослідження форм і способів лінгвокультурної репрезентації категорії комічного в КДД з урахуванням потреб прагматичного і когнітивно-дискурсивного напрямів мовознавства в плані опису різновидів КДД та їх комунікативних реалізацій – стратегій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова А.Д. Поняття “стиль”, “жанр”, “дискурс”, “текст” у сучасній лінгвістиці / А.Д. Белова // Іноземна філологія. – К. : КНУ імені Т.Г. Шевченка, 2002. – Вип. 32. – С. 11–14. 2. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с. 3. Мартинюк А.П. Регулятивна функція гендерно маркованих одиниць мови (на ма-

теріалі сучасного англомовного публіцистичного дискурсу): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / А.П. Мартинюк. – К., 2006. – 40 с. 4. Морозова О.І. Лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.І. Морозова. – К., 2008. – 32 с. 5. Самохина В.А. Современная англоязычная шутка : монография. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2008. – 356 с. 6. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англомовному дискурсі : монографія. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 344 с. 7. Харченко О.В. Особенности региональной шутки в Нью-Йорке / О.В. Харченко // Проблемы семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К. : ХНУ імені Т.Г. Шевченка, 2005. – С. 252–268. 8. Шмелева Е.Я. Клишированные формулы в современном русском анекдоте / Шмелева Е.Я., Шмелев А.Д. // Труды Международного семинара «Диалог 2000» по компьютерной лингвистике и ее приложениям. – Т. 1. – Протвино, 2000. – С. 288–305.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moriver.net/Reference/Humor/kids/kids_humor01.htm. 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.jokelibrary.net/xOtherAtoM/fairy_tales.html. 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kountrylife.com/content/hum143.htm>